

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA
Kogukonnahariduse ja huvitegevuse õppekava

Hurmet-Mihkel Ilus

**HAABJAKULTUURI ELUJÕULISUS JA TEADMUSIIRE
PRAKTIKAKOGUKONNA NÄITEL**
Lõputöö

Juhendaja: Andres Rõigas, PhD, Tartu Ülikooli Viljandi kultuuriakadeemia loovettevõtluse teadur

Viljandi 2026

LÜHIKOKKUVÕTE

Käesolev lõputöö uurib haabjakultuuri kui UNESCO vaimse kultuuripärandi nimistusse kuuluva traditsiooni jätkamist ja kogukonna sotsiaalset dünaamikat kaasaegses ühiskonnas. Uurimuse eesmärk on selgitada välja, kuidas toimub teadmussiire pärandikandjate vahel ning millist rolli mängib UNESCO staatus kogukonna elujõulisuse tagamisel.

Töö teoreetiline raamistik tugineb praktikakogukondade (Wenger, 1998), uushõimude (Maffesoli, 1996) ja sotsiaalse sidususe (Durkheim, 1995) kontseptsioonidele. Metoodiliselt on tegu kvalitatiivse arendusuuringuga, kus andmete kogumiseks kasutati poolstruktureeritud intervjuusid viie Eesti haabjameistriga ning eksperimentaalset osalusvaatlust haabja laotamise käigus suitsusaunas.

Uurimistöö tulemused näitavad, et haabjakultuuri edasikandmine toimub peamiselt läbi vahetu sotsiaalse õppimise, kus on keskne roll kogemuspõhisel „vaikival teadmusel“. Analüüs kinnitas, et UNESCO staatus toimib kogukonna jaoks strateegilise instrumendina, mis pakub institutsionaalset tunnustust ja aitab kaasata uusi liikmeid. Samuti selgus, et ühised rituaalsed tegevused, nagu eksperimendi käigus läbi viidud haabja laotamine, on määrava tähtsusega kogukonna sidususe ja kollektiivse identiteedi loomisel.

Töö järeldusena nenditakse, et haabjakogukond toimib uushõimuna, mille jätkusuutlikkus peitub selle avatuses, dünaamilisuses ja võimekuses pakkuda liikmetele sügavat emotsionaalset kuuluvustunnet.

Võtmesõnad: haabjas, UNESCO vaimne kultuuripärand, praktikakogukonnad, uushõimlus, teadmussiire, sotsiaalne sidusus.

ABSTRACT

The present final thesis explores the continuation and community dynamics of the expanded dugout boat (haabjas) culture, a tradition inscribed on the UNESCO List of Intangible Cultural Heritage. The aim of the research is to identify how knowledge transfer occurs among heritage practitioners and what role the UNESCO status plays in ensuring the vitality of the community in contemporary society.

The theoretical framework of the study is based on the concepts of communities of practice (Wenger, 1998), neo-tribalism (Maffesoli, 1996), and social cohesion (Durkheim, 1995). Methodologically, the study is a qualitative developmental research, utilizing semi-structured interviews with five Estonian master boatbuilders and participant observation during an experimental dugout boat expansion process in a traditional smoke sauna.

The results of the study indicate that the transmission of dugout boat culture occurs primarily through direct social learning, where "tacit knowledge" plays a central role. The analysis confirmed that UNESCO status serves as a strategic instrument for the community, providing institutional recognition and facilitating the recruitment of new members. Furthermore, the study found that shared ritualistic activities, such as the expansion of the boat, are crucial for creating internal group cohesion and collective identity. The thesis concludes that the dugout boat community functions as a neo-tribe, whose sustainability lies in its openness, dynamism, and ability to provide members with a profound sense of emotional belonging.

Keywords: expanded dugout boat, UNESCO intangible cultural heritage, communities of practice, neo-tribalism, knowledge transfer, social cohesion.

	4
SISSEJUHATUS	5
Töö eesmärk ja uurimisküsimused	6
Metoodika ja töö ülesehitus	6
1. HAABJAKULTUURI JA KOGUKONNA TEOREETILINE RAAMISTIK	8
1.1. Haabjas	8
1.2. Haabjakultuur Eesti vaimse kultuuripärandi nimistus ja UNESCO kontekstis	8
1.4. Kogukonna tähendus ja uushõimude teooria kaasaegses ühiskonnas	11
2. METOODIKA JA UURIMISE KORRALDUS	12
2.1. Valimi kirjeldus ja andmete kogumise protsess	13
3. ANDMETE ANALÜÜS JA ARUTELU	14
3.1. Haabjakultuuri kestmine ja esimene kogemus ning teadmussiire praktikas	14
3.2. UNESCO staatus ja kogukonna organiseerumine	16
3.3. Regionaalne eripära ja „meeste teraapia“	18
3.5. Eksperimendi analüüs: teadmussiire ja sotsiaalne sidusus	20
3.6. Järelkasv ja tulevikuvaated: kas kirves läheb rooste?	21
JÄRELDUSED	22
3.7. Praktilised soovitused pärandi jätkusuutlikkuse tagamiseks	23
KOKKUVÕTE	25
KASUTATUD KIRJANDUS	26
LISA 1	28
LISA 2	29
LISA 3	30

SISSEJUHATUS

Haabjas (nimetatud ka lootsik, vene, ühepuupaat) on Eesti üks vanimaid ja omanäolisemaid veesõidukeid, mille ehitamine nõuab spetsiifilisi materjaliteadmisi, käsitööoskusi ja keskkonnatunnetust. Aastal 2021 kanti ühepuulootsiku ehitamine ja kasutamine Soomaal UNESCO kiireloomulist kaitset vajava vaimse kultuuripärandi nimistusse (UNESCO, 2021). Rahvusvaheline tunnustus on toonud kaasa nii tähelepanu kui ka vastutuse tagada traditsiooni säilimine elava ja areneva pärandina, mitte ainult staatilise muuseumieksponaadina. Töö autor, üks Eesti paarikümnest tegevast haabjategijast, tõdeb, et valdkonna suurimaks väljakutseks on põlvkondade vahetus, järelkasvu nappus ning kestev kogukonna elujõulisus.

Autori isiklik seos haabjakultuuriga ulatub lapsepõlve Halliste jõe veerel, kus ühepuupaat oli vajalik liiklusvahend. 1989. aastal valmis koostöös meister Jaan Rahumaaga perele haabjas, mis kujunes igapäevaseks kaaslaseks kalapüügil ja liikumisel. Vahetu kogemus on andnud süvitsi mõistmise haabja rollist kohalikus elulaadis ning motivatsiooni uurida pärandi kogukonnakeskset jätkusuutlikkust tänapäeval.

Kuigi UNESCO staatus on tõstnud avalikkuse teadlikkust haabjakultuurist, on pärandikandjate ring väike ja hajutatud. MTÜ Eesti Haabjaseltsi koordineeritud UNESCO nominatsiooniprotsess näitas kogukonna laiapõhjalist toetust (Eesti Haabjaselts, 2019), kuid pärandile omane igapäevane kasutusfunktsioon on asendunud sümbolväärtusega. Autori püstitatud uurimisprobleem seisneb asjaolus, et haabjategijate kogukond on hajutatud ning puuduvad süsteemsed meetodid, mis muudaksid ühekordse huvi püsivaks ja motiveeritud osaluseks praktikakogukonnas.

Kui ajalooliselt on haabjakogukonnad olnud rangelt asukohapõhised, piirdudes konkreetsete piirkondade ja pereliinidega, siis tänapäevases ühiskonnas on toimunud nihe võrgustikupõhise ühenduse suunas. See tähendab, et pärandikandjaid ei liida enam ühine elukoht, vaid ühine tegevusväli, väärtusruum ja identiteet (Wenger, 1998). Selline transformatsioon on haabjakultuuri säilimise seisukohalt märgiline: haabjas ei ole enam lihtsalt lokaalne tarbeese, vaid sümbolväärtusega objekt. Haabjakultuuris väljendub eksterritoriaalsus hajutatud meisterlikkuses – kuna tegevad meistrid asuvad Eesti eri paikades, toimub pärandi edasiandmine sündmuspõhise kaasatuse (nt haabjalaagrid või laotamine) ja digitaalse kommunikatsiooni kaudu, mis võimaldab meistri ja haabjategija suhet hoida ka distantsilt. Michel Maffesoli (1996) on loonud

uushõimude (*neo-tribalism*) teooria, mis pakub raamistiku kaasaegse haabjakultuuri sotsiaalse dünaamika mõistmiseks. Selline võrgustikupõhine tegutsemine ja pärandihoidjate aktiivne kaasamine on otseses kooskõlas UNESCO vaimse kultuuripärandi kaitse konventsiooni artikliga 15. Nimetatud artikkel paneb riikidele kohustuse tagada kogukondade, rühmade ja asjakohasel juhul üksikisikute võimalikult laiaulatuslik osalus oma pärandi haldamisel ja edasikandmisel (UNESCO, 2003). Haabjakultuuri kontekstis tähendab see dünaamilist tasakaalu: ühelt poolt on oluline säilitada pärandi ajalooline side Soomaa piirkonnaga, kuid teisalt nõuab konventsioon avatust uutele osalusvormidele. Seega ei ole haabjakogukonna laienemine võrgustikuks mitte traditsiooni lahjendamine, vaid konventsioonis ette nähtud strateegiline samm, mis tagab pärandi elujõulisuse ja kaitse kaasaegses muutuv ühiskonnas.

Töö eesmärk ja uurimisküsimused

Käesoleva töö eesmärk on välja selgitada haabjategijate kogukonna vajadused ja võimalused traditsiooni jätkamiseks ning pakkuda välja praktilisi lahendusi kogukonna tõhusamaks kaasamiseks. Eesmärgi täitmiseks on püstitatud järgmised uurimisküsimused:

1. Milline on haabjakultuuri sotsiaalne dünaamika meistrite vaatest ning kuidas on UNESCO staatus mõjutanud traditsiooni edasikandmist?
2. Millised on peamised takistused ja kitsaskohad haabjategijate kogukonna laiendamisel ning uute liitujate motiveerimisel?
3. Millised on meistrite visioonid, praktilised ideed ja positiivsed kogemused haabjakultuuri elujõulisuse tagamiseks?

Metoodika ja töö ülesehitus

Töö on üles ehitatud arendus- ja rakendusliku uurimusena. Andmete kogumiseks viidi läbi poolstruktureeritud intervjuud viie haabjameistriga. Valik tugineb seisukohale, et pärandipõhises uurimistöös on andmete autentsuse huvides oluline siduda teadmus konkreetse kandja ja tema isikliku kogemusega (Rõigas, 2025). Allkirjastatud kokkulepped meistritega on autori isiklikus arhiivis. (LISA1)

Lisaks intervjuudele rakendati osalusvaatlust, tuginedes autori positsioonile praktikakogukonnas. Uurimuse arendusliku osa keskmes oli ühisloominguline eksperiment:

handi haabja laotamise katse suitsusaunas koos meister Jaan Keerdo ja teiste intervjueritavate meistritega. See ühistegevus võimaldas vahetult jälgida meistritevahelist koostööd, teadmiste jagamist ja kollektiivset õppimist. Töö teoreetiline raamistik toetub Wengeri (1998) praktikakogukonna teooriale ja UNESCO (2003) vaimse kultuuripärandi kaitse suunistele. Selline lähenemine võimaldab analüüsida haabjakultuuri nii sotsiaalse õppimise protsessina kui ka rahvusvaheliselt tunnustatud pärandihaldamise raamistikus.

Töös on kasutatud tehisintellekti mudeli Gemini 3 Flash abi keele toimetamiseks, vormistamiseks ning sobivate vahendite leidmiseks nt soovitus kasutada transkribeerimisel tektiks.ee keskkonda. Siin kohal autor kinnitab, et kogu sisuline panus on tema enda oma.

1. HAABJAKULTUURI JA KOGUKONNA TEOREETILINE RAAMISTIK

1.1. Haabjas

Ühestainsast tüvest õõnestatud lootsikute levik üle maailma kinnitab, et tegemist on ühe arhailisema veesõiduki kultuurinähtusega inimkonna ajaloos (Jürgens, 2025). See vana ehitusviis on olnud aluseks meresõidu ja sisevete liikluse arengule, olles säilinud läbi aastatuhandete, kui tõend inimtegevuse ja looduskeskkonna vahelisest tihedast sümbioosist. Aasta tagasi leiti Võrumaalt Kiriku järvest Eesti vanim ühepuupaat, mis on umbes 2000 aastat vana (Lillemäe, 2025). Vanim lähiregiooni ühepuupaat on leitud Lääne-Lätist Särnatest ja see pärineb keskneoliitikumist (Kriiska & Tvauri, 2002).

Haabjas ehk ühepuulootsik ehk vene (Pärdi, 2018) või hingepüüdja (Kaja, 1934) vt (LISA 3) esindab üht vanimat ja algupärasemat paadiehitustehnoloogiat, mida soomeugrilased on tuhandeid aastaid meisterdanud, et kalastada või liigelda (Ruukel, 1995). Tegemist on peamiselt haavatüvest õõnestatud veesõidukiga, mille lõplik kuju, stabiilsus ja kandevõime saavutatakse puidu termilise töötlemise ehk laotamise teel. Haabjategu võtab algusest lõpuni aega umbes poolteist aastat. Talvel võetakse maha tüvi, suvel raiutakse ja laotatakse ning sügisest kevadeni haabjas kuivab ja siis lisatakse kaared. Eesti pärandkultuuris on haabjas tihedalt seotud Soomaa piirkonna ja sealse unikaalse looduskeskkonnaga, kus regulaarsed suurveed ehk nn viies aastaaeg muutsid haabja asendamatuks liiklusvahendiks ja eluviisi osaks. Lisaks Soomaale on hingepüüdjad tehtud veel Lääne-Eesti Kasari jõe alamjooksul ja Ida-Eesti Emajõe alamjooksul (Jürgens, 2025).

1.2. Haabjakultuur Eesti vaimse kultuuripärandi nimistus ja UNESCO kontekstis

Haabjakultuuri väärtus ja selle säilitamise vajadus on defineeritud nii riiklikul kui ka rahvusvahelisel tasandil. Haabjas ehk ühepuulootsik on 2016. aastast kantud Eesti vaimse kultuuripärandi nimistusse, mis kinnitab, et tegemist on tehniliselt keeruka ja ajalooliselt järjepideva teadmuskogumiga (Ruukel *et al.*, 2016). Rahvusvahelise tunnustusena kanti Soomaa ühepuulootsiku ehitamine ja kasutus 2021. aastal UNESCO kiireloomulist kaitset vajava vaimse

kultuuripärandi nimistusse, mis rõhutab vajadust rakendada erakorralisi meetmeid traditsiooni elujõulisuse tagamiseks (UNESCO, 2021).

UNESCO (ingl *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization*) vaimse kultuuripärandi kaitse konventsioon (2003) on suunatud just nende teadmiste, oskuste ja tavade hoidmisele, mis annavad kogukondadele identiteeditunde. Haabjakultuur ei ole UNESCO nimekirjas ainus omalaadne veesõidukitehnoloogia, mis rõhutab arhailiste paadiehitusmeetodite ülemaailmset tähtsust. Sarnast tunnustust jagavad näiteks Horvaatia traditsiooniline puidust paat *batana*, Senegali ja Gambia paadiehituse oskused ning Põhjamaade *klinkerpaadid* või Veneetsia ajalooline *gondliehituse* ja sõidutehnoloogia, mis on maailmas üks tuntumaid näiteid pärandveesõiduki ja linnaruumi vahelisest sümbioosist (UNESCO, 2021). Kõik need näited kinnitavad, et arhailised veesõidukid ei ole pelgalt transpordivahendid, vaid elava pärandi kandjad, mis vajavad teadlikku hoidmist ka kaasaegses ühiskonnas. Eesti haabja puhul on aga määravaks erisuseks kandmine just kiireloomulist kaitset vajava pärandi nimekirja, mis viitab haabja enda autentsusele ja oskusteabe kriitilisele hääbumisohule.

Eesti vaimse kultuuripärandi nimistu andmetel on haabjakultuuri keskpunktiks Soomaa piirkond, kus termin „lootsik“ tähistab alati ühest puust õõnestatud sõidukit. Traditsiooniline ehitusprotsess on terviklik ahel, mis algab sobiva puu valimisega, selle tühjaks raidumisega ning kulmineerub laotamisega – puidu painutamisega tule ja vee abil, et saavutada paadi lõplik stabiilsus ja kandevõime. Algselt raius meister haabja üksi. Suurematel töödel, kas siis tüve vedamisel ja selle keeramisel või laotamisel kasutati vajadusel suuremat kogukonda. Haabjaehitusega kaasnes sageli ka haabjameistrite, paadiehituse- ja kasutusega seotud lugude vestmine ja traditsiooniliste teadmiste edasiandmine noortele (Eesti Haabjaselts, 2019; UNESCO, 2021).

Pärandi jätkusuutlikkuse seisukohalt on oluline UNESCO konventsiooni artikkel 15, mis paneb riigile ja pärandihoidjatele kohustuse tagada kogukondade võimalikult laiaulatuslik kaasatus. Haabjakultuuri kandjateks on meistrite ja kohalike elanike võrgustik, kuhu kuulub täna viis tunnustatud meistrit ja parkümmend ehituskogemusega isikut (Ruukel *et al.*, 2016). Teadmussiire on aga ohustatud meistrite vanuse ja järelkasvu vähesuse tõttu. Kui ajalooliselt oli haabjameister kohalik mees jõeveerel, kellele paadiehitus oli loomulik osa elulaadist, siis tänased pärandikandjad on hajutatud üle Eesti ning haabjategu on kogukondlik tegevus (Eesti Haabjaselts, 2019). See sotsiaalne muutus kinnitab haabjakultuuri transformatsiooni lokaalsest

tarbeoskusest eksterritoriaalseks praktikakogukonnaks, kus ühine huvi ja väärtused kaaluvad üles geograafilise distantsi. See hajutatus toob esile vajaduse uurida kaasaegseid kaasamisvorme ja praktikakogukonna toimimismehhanisme, mis võimaldaksid pärandit hoida ja edasi anda.

1.3. Praktikakogukonnad ja sotsiaalne õppimine

Pärandtehnoloogiliste oskuste edasiandmine ja säilimine tugineb suuresti sotsiaalsele õppimisele, mida teoreetilises kirjanduses käsitletakse praktikakogukonna mõiste kaudu. Wengeri (1998) kohaselt on praktikakogukond rühm inimesi, kes jagavad ühist muret või kirge millegi vastu, mida nad teevad, ning kes õpivad seda paremini tegema regulaarse omavahelise suhtluse kaudu. Haabjakultuuri kontekstis moodustavad sellise kogukonna meistrid, õpipoisid ja harrastajad, kelle ühiseks eesmärgiks on ühepuulootsiku ehitus- ja kasutusoskuste elushoidmine.

Wengeri (1998) teooria kohaselt koosneb praktikakogukond kolmest olulisest elemendist: valdkond (*domain*), kogukond (*community*) ja praktika (*practice*). Haabjategijate puhul on valdkonnaks spetsiifiline pärandtehnoloogia ja sellega seonduv pärimuskultuur. Kogukond tähistab meistrite ja huviliste vahelisi suhteid, usaldust ja vastastikust abi, mis tekib näiteks ühistes haabjalaagrites või laotamistel. Praktika on aga tegelik tegevus, millesse kuulub puu valimine, raiumine ja laotamine –, mille käigus jagatakse ressursse, tövõtteid ja kogemusi. Haabjaehituse edasiandmisel on kesksel kohal „vaikiv teadmus“ (*tacit knowledge*), mis on väljendamatult oskusteave, mida on keeruline kirja panna või sõnadega edasi anda (Polanyi, 2009). See teadmus omandatakse meistri ja selli vahelises vahetuskoostöös, kus õppimine toimub situatiivselt ja matkimise kaudu. Erinevalt eksplitsiitsest teadmusest, mida saab edastada tekstide või jooniste abil, eeldab „vaikiv teadmus“ pikaajalist praktilist kogemust ja meistri jälgimist vahetus tööprotsessis (Nonaka & Takeuchi, 1995). Haabja laotamise puhul tähendab see näiteks oskust tunnetada puidu elastsust ja kuumuse mõju ilma mõõteriistadeta, tuginedes vaid intuitsioonile ja varasemale „vaikiva teadmuse“ kogemusele.

Wenger (1998) rõhutab, et õppimine ei ole pelgalt info omandamine, vaid muutumine kogukonna täisväärtuslikuks liikmeks. See protsess algab legitiimsest perifeerselt osalusest (*legitimate peripheral participation*), kus uustulnuk ehk õpipoiss viibib meistri kõrval, täidab esialgu lihtsamaid ülesandeid ja sotsialiseerub kogukonnaga. Haabjameistrite ringis tähendab see teekonda uustulnukast ehk perifeerselt osalejast kuni vilunud meistrini, kes suudab iseseisvalt

haabja otsast lõpuni valmis teha. Seejuures on oluline kogukonna tunnustus uustulnukale, mis võimaldab tal pääseda ligi meistrite teadmistele ja tegelikule praktikale.

Eksterritoriaalsus muudab traditsioonilise meistri-õpipoisi suhte raskendatuks, sest pidev protsessi jälgimine on katkendlik, samas avab võimalusi kaasaegsete suhtluskanalite ja koostöövormide kasutamiseks. Eksterritoriaalses mudelis muutub oluliseks teadmuse vahendamine digitaalsete kanalite kaudu, kus vahetu füüsiline kontakt asendub meistrite perioodiliste kohal viibimistega ja virtuaalsete nõustamistega. Praktikakogukonna elujõulisus sõltubki sellest, kui avatud on meistrid uutele liikmetele ja kui efektiivselt suudetakse luua keskkondi, kus praktiline õppimine ja sotsiaalne suhtlus saavad toimuda üheaegselt (Wenger, 1998). Järelikult ei ole haabjakultuuri säilimine enam seotud pelgalt konkreetse koha, vaid sotsiaalse võrgustiku ja jagatud identiteediga, mis suudab kohaneda kaasaegse ühiskonna tingimustega.

1.4. Kogukonna tähendus ja uushõimude teooria kaasaegses ühiskonnas

Kogukonna mõiste on sotsiaalteadustes pidevas muutumises, liikudes traditsiooniliselt asukohapõhiselt määratluselt väärtuspõhiste ja emotsionaalsete sidemete suunas (Delanty, 2018). See tähendab, et kaasaegset haabjameeste kogukonda ei defineeri enam niivõrd geograafiline lähedus, vaid pigem ühine kultuuriline identiteet ja soov hoida elus spetsiifilist pärandit. Bauman (2001) on sarnast nähtust kirjeldanud kui „vedelat modernsust“, kus traditsioonilised struktuurid lagunevad ja inimesed otsivad uusi, vabatahtlikke viise kuulumiseks, et leida turvatunnet muutuvast maailmast.

Kogukonna püsivus ei sõltu tänapäeval enam ainult füüsilisest asukohast, vaid ühistest sümbolitest ja tähendustest, mis loovad kuuluvustunnet (Cohen, 1985). Haabjas toimib taolise sümbolina, mis märgistab kogukonna piire ja ühendab meistreid ka siis, kui nad igapäevaselt koos ei viibi.

Michel Maffesoli (1996) on selle nähtuse mõtestamiseks loonud uushõimude (*neo-tribalism*) teooria, mis pakub raamistikku kaasaegse haabjakultuuri sotsiaalse dünaamika mõistmiseks. Maffesoli (1996) hinnangul on lääne ühiskond liikumas ratsionaalselt ja jäigalt organiseeritud struktuuridelt tagasi n-ö hõimulisuse suunas, kus inimesi ei ühenda mitte formaalsed lepingud, vaid ühised rituaalid, tunded ja elustiil. Haabjakultuuri kandjaid võib

vaadelda just sellise uushõimuna – see ei ole enam geograafiline üksus, mis piirdub Soomaa küladega, vaid dünaamiline ja valikuline võrgustik, kuhu kuulutakse vaba tahte ja emotsionaalse kutsumuse alusel.

Uushõimude peamine edasiviiv jõud on Maffesoli (1996) järgi emotsionaalne jagamine ja ühine olemine. Haabja ehitamine ja sellega seonduv eluviis pakub liikmetele võimalust eristuda anonüümsest massikultuurist ning kogeda sügavat sidet pärandiga. See side on üheaegselt nii füüsiline, väljendudes vahetus töös haava tüvega, kui ka vaimne, tuginedes jagatud väärtustele ja eetikale. Oluline on siinkohal mõiste *religare* ehk taasühendamine, mis tähistab uushõimu võimet liita üksikisikuid läbi ühiste kogemuste tervikuks.

Tunnuste alusel kokku hoidvate kogukondade puhul on määravaks ühised sümbolid ja rituaalsed tegevused, mis tugevdavad grupi sisemist sidusust. Sotsioloog Émile Durkheim (1995) on rõhutanud, et just ühised rituaalid loovad „kollektiivse vaimustuse“, mis on grupi püsimise alustala. Haabjameistrite ja õpipoiste jaoks on selliseks keskseks rituaaliks haabja laotamine, mis nõuab kollektiivset pingutust, usaldust ja ajastust. Need hetked loovad tugeva kollektiivse identiteedi, mis kaalub üles liikmete igapäevase ametialase staatuse või elukoha. Kuuluvustunne ei teki siin mitte kohustusest, vaid ühisest esteetilisest ja sotsiaalsest kogemusest.

Seega pakub uushõimude teooria raamistiku, mõistmaks, kuidas haabjakultuur saab püsida elujõuliseks ka siis, kui traditsiooniline asukohapõhine haabja meisterdamine on hääbunud. Kogukonna püsijäämine ja jätkusuutlikkus sõltubki võimekusest luua ja hoida seda emotsionaalset kuuluvustunnet, mis motiveerib uusi liikmeid meistrite ringiga liituma ning pärandit elava traditsioonina edasi kandma. Uushõimuna toimiv haabjakogukond suudab tänu oma paindlikkusele kõnetada ka neid huvilisi, kel puudub eelnev side haabjatega, kuid kes jagavad pärandihoidjate väärtusmaailma.

2. METOODIKA JA UURIMISE KORRALDUS

Käesoleva uurimistöö eesmärk on analüüsida haabjakultuuri sotsiaalset dünaamikat ja teadmuse edasiandmist tänapäevases hajutatud kogukonnas. Selleks on valitud kvalitatiivne uurimisviis, mis võimaldab süvitsi mõista pärandikandjate kogemusi ja tähendusloomet. Metoodika peatükk kirjeldab uurimuse valimit, andmete kogumise viise ning analüüsiprotsessi, tuginedes arendusuuringu ja fenomenoloogia põhimõtetele.

2.1. Valimi kirjeldus ja andmete kogumise protsess

Uurimuse valim on koostatud sihipäraselt, kaasates Eesti haabjakultuuri kõige kogenumad ja aktiivsemad kandjad. Kokku küsitleti viit meistrit, kelle pikaajaline praktika ja panus haabjaehituse jätkumisse on olnud määrava tähtsusega: Kaido Kama, Aivar Ruukel, Jaan Keerdo, Priit-Kalev Parts ja Kaur Mägi. Valik tugineb seisukohale, et pärandipõhises uurimistöös on andmete autentsuse huvides oluline siduda teadmus konkreetse kandja ja tema isikliku kogemusega (Rõigas, 2025). Sellest tulenevalt on autorile kõik respondendid andnud kirjaliku nõusoleku oma isikuandmete ja intervjuude sisu avaldamiseks käesolevas töös (LISA 1).

Valitud respondendid esindavad haabjameistrite praktikakogukonna (Wenger, 1998) tuumikut, olles vahetult seotud traditsiooni elushoidmisega. Nende kaasamine võimaldab analüüsida haabjakultuuri kui eksterritoriaalset nähtust, mis on liikunud väljapoole oma ajaloolisi piire, säilitades samas tugeva sotsiaalse sidususe.

Andmete kogumisel ja analüüsimisel lähtuti kvalitatiivse uurimistöö põhimõtetest (Lagerspetz, 2021), rakendades andmete triangulatsiooni. See meetod tähendab erinevate andmeallikate (suulised ja kirjalikud intervjuud, osalusvaatlus ning eksperimentaalne tegevus) kõrvutamist, mis tagab tulemuste mitmekülgsuse ja usaldusväärsuse.

Andmete kogumine toimus järgmiselt:

1. Poolstruktureeritud intervjuud, mis viidi läbi 2026. aasta kevadel. Suuliste intervjuude andmemaht jagunes Aivar Ruukli ja Jaan Keerdo 60-minutiliseks ühisintervjuuks ning Kaido Kama 30-minutiliseks süvaintervjuuks. Priit-Kalev Parts ja Kaur Mägi esitasid kirjalikud vastused. Paindlik intervjuukava võimaldas käsitleda ajalugu, UNESCO staatuse mõju, piirkondlikke eripärasid ja tulevikuvaateid.
2. Osalusvaatlus ja eksperiment. Autori positsioon praktikakogukonna liikmena võimaldas teostada osalusvaatlust vahetult haabja laotamise eksperimendi käigus suitsusaunas. See meetod võimaldas jälgida meistritevahelist koostööd ning „vaikiva teadmuse“ (Polanyi, 2009) siiret reaalsuses.

Suulised intervjuud salvestati ja transkribeeriti platvormil tekstiks.ee ning toimetati autoripoolselt, säilitades autentse keelekasutuse. Kirjalikud vastused võimaldasid respondentidel oma seisukohti süvitsi formuleerida.

Töö on üles ehitatud arendus- ja rakendusliku uurimusena, kus andmete kogumiseks viidi läbi nimelised intervjuud viie haabjameistriga. Uurimuse eetiliste aspektide tagamiseks on kõik respondendid andnud nõusoleku oma nime ja tsitaatide avaldamiseks. Valik tugineb seisukohale, et pärandipõhises uurimistöös on andmete autentsuse huvides oluline siduda teadmus konkreetse kandja ja tema isikliku kogemusega (Rõigas, 2025). Arvestades haabjakogukonna väiksust ja meistrite rolli pärandi kandjatena, on nimeline viitamine oluline osa traditsiooni dokumenteerimisest ning väärtustamisest, võimaldades säilitada pärandi edasiandmise vahetut sidet ja konteksti.

3. ANDMETE ANALÜÜS JA ARUTELU

Käesolevas peatükis analüüsitakse viie haabjameistriga läbi viidud intervjuude tulemusi, eesmärgiga mõista haabjakultuuri püsimist ja kogukonna dünaamikat. Analüüs on struktureeritud teemade kaupa, põimides respondentide vastused Wengeri (1998) praktikakogukondade ja Maffesoli (1996) uushõimude teoreetilise raamistikuga. Selline lähenemine võimaldab tõlgendada meistrite individuaalseid kogemusi laiemas sotsiaalses kontekstis, selgitades, kuidas isiklik meisterlikkus teiseneb kollektiivseks kultuuripärandiks.

3.1. Haabjakultuuri kestmine ja esimene kogemus ning teadmussiire praktikas

Haabjakultuuri nüüdne ajalugu Eestis algas 1980ndate lõpus ja 1990ndate alguses, mil elav traditsioon oli kriitilises punktis – meistrid olid vananenud ja järjepidevus hääbumas. Intervjuudest selgus, et teadmuse taastamine ei toimunud akadeemilisel teel, vaid läbi vahetu ja isikliku meistriotsingu. Kaido Kama kirjeldab seda kui viimase hetke vajadust liikuda teoorialt praktikale, kui tajuti, et kultuuripärand on hääbumas koos selle kandjatega:

Minu algatus oli see, et meil on oma asi ja elustraditsioon ning mehed elavad veel. Sellest on vähe, kui filmi teha ja pilti klõpsutada ..., tuleks see tegelik protsess läbi teha ja ära õppida. ... Paljud paadimeistrid surid koos oma oskusega. Meil on olemas

sellest ainult üks video, film, YouTube'is on üleval ... aga tervikut niimoodi, noh ühesõnaga soomlased kaotasid selle asja ära. (Kama, intervjuu 28. märts 2026)

Kama rõhutab siin elava traditsiooni olulisust erinevalt naaberrahvastest, kes on sunnitud traditsiooni arhiivimaterjalide põhjal taastama, õnnestus Eestis tabada hetk, kus „vaikivat teadmust“ sai veel üle anda vahetu kogemuse kaudu. Wengeri (1998) järgi on praktikakogukonna aluseks ühine tegevus ja jagatud oskuste kogum. Kama tegevus 1980ndatel on klassikaline näide perifeersest osalusest, kus õpipoiss otsib meistrit, kelleks sai Mart Tolberg, et omandada teadmus, mida ei ole võimalik raamatutest lugeda ega pelgalt vaatlemise teel omandada. See on teadmus, mis asub meistri kätes ja silmades, mitte dokumentatsioonis.

Priit-Kalev Parts toob esile sarnase elulise muutumise, kus tema urbanistlik ja akadeemiline taust asendus praktilise loomega looduskeskkonnas. Tema meenutus esimesest kohtumisest meister Jaan Rahumaaga 1990ndate keskel ilmestab meistri ja õpipoisi vahelist sotsiaalset dünaamikat ning pärandihoidmise olemust:

Jaani oli arvanud, et talt on lootsik tellitud, aga ta ei viitsinud teha eriti, vana mees juba ..., No ja siis äkki kaks noort tugevat kratti kargavad ligi ja tahavad ise ära teha – muidugi, tal läks nägu naeru täis! Pärast tuli pahandus, et meie olevat riigi vara ära rikkunud – rahvuspark kavatsenud hoopis koolituse teha Jaani pool. (Parts, kirjalik intervjuu 20. aprill 2026)

Parts kirjeldab end kui tollal teoreetikut, kelle jaoks haabja raiumine tähendas identiteedi nihet – liikumist „dekadentsi urvast“ metsavahile omase praktilise eluni. See kinnitab Wengeri (1998) seisukohta, et õppimine praktikakogukonnas ei ole ainult oskuste omandamine, vaid muutumine kellekski teiseks – antud juhul pärandikandjaks ja meistriks.

Siin avaldub Wengeri teooria teine tahk – ühine ettevõtmine (*joint enterprise*). Noorte meeste füüsiline jõud ja meistri elukogemus moodustasid sümbioosi, mis lükkas traditsiooni uuele ringile. Kaur Mägi kinnitab, et just 1990ndate keskpaigas Penikoormal toimunud laagrid olid need, kus formeerus osa tänastest meistritest: „Järgmisel talvel siis tegimegi 4 või 5 paati Penikoormal nädalavahetuseti ja kambakesi valmis. Kevadel laotasime ja suvel tegime oma retke Pärnust Peipsile ära.“ (Mägi, kirjalik intervjuu 17. aprill 2026)

Mägi meenutus rõhutab kollektiivsust ja ühist eesmärki – paat ei olnud eesmärk omaette, vaid vahend ühiseks retkeks, mis omakorda tugevdas sotsiaalset sidusust. Taoline ühistegevus lõi

emotsionaalse sideme, mis on iseloomulik Maffesoli (1996) uushõimudele, kus kogukonda hoiab koos ühine rütm ja rituaalne tegevus, siinsel näitel haabja raiumine ja laotamine.

Kokkuvõttes võib tõdeda, et haabjakultuuri taaselustamine 1980ndatel ja 1990ndate alguses ei olnud institutsionaalne projekt, vaid praktikakogukonna (Wenger, 1998) orgaaniline sünd, mis tugines isiklikel suhetel. Intervjuudest joonistub välja neli tegurit, mis tagasid teadmussiirde õnnestumise.

1. Aktiivne ja füüsiline osalus. Nagu nähtub Kama (2026) meenutustest, asuti ise õpipoisi rolli. Pärandit ei päästetud muuseumis, vaid metsas ja õues, kus teadmus omandatakse läbi füüsilise tegevuse, ning kus teoreetiline huvi teiseneb praktiliseks oskuseks.
2. Sotsiaalne sümbioos ja usaldus. Partsi (2026) kogemus Jaan Rahumaaga ilmestab meistri ja õpipoisi vahelist vastastikust sotsiaalset kasu. Meister leidis endas uue elujõu läbi noorte entusiasmi, andes vastutasuks üle oma elutöö ja „vaikiva teadmuse“.
3. Kollektiivne õppimiskeskus. Mägi (2026) kirjeldatud laagrid tähistavad etappi, kus individuaalne õppimine kasvas üle kollektiivseks praktikaks. See kinnitab, et teadmus püsib kõige paremini grupis, kus jagatakse ühist oskuste kogumit (sh tööriistad, terminoloogia) ja visiooni.
4. Identiteedi nihe. Nii Kama, Partsi kui ka Mägi esimesed kogemused viitavad identiteedi muutumisele. Urbanistlikust intelligendist või üliõpilasest sai päranditehnoloogiline praktik. See on oluline leid, sest näitab, et haabjakultuuri elujõulisus ei sõltu bioloogilisest pärilusest (isalt pojale), vaid sotsiaalsest valikust ja soovist kuuluda spetsiifilisse praktikakogukonda.

Kõik kolm meistrit rõhutavad, et haabjategu on protsess, mis nõuab aega ja pühendumist, mida tänapäeva kiires maailmas on üha raskem leida. See viitab asjaolule, et teadmussiire ei ole pelgalt tehniline infovahetus, vaid sügavalt sotsiaalne ja väärtuspõhine valik hoida elus midagi unikaalset.

3.2. UNESCO staatus ja kogukonna organiseerumine

UNESCO vaimse kultuuripärandi nimistusse saamine 2021. aastal ei tähistanud haabjakultuuri uuestisündi, vaid pigem selle pikaajalise ja katkematu elujõulisuse ametlikku tunnustamist globaalsel tasandil. Aivar Ruukel rõhutab, et UNESCO nominatsiooni protsess ise oli

kogukonnale peeglisse vaatamise hetk, mis sundis killustunud tegijaid end selgemalt defineerima ja ühise eesmärgi nimel koonduma:

Haabjakogukond on laiem mõiste kui vaid meistrid. See on jagatud meistriteks, asjaarmastajateks ja laiaks fännklubiks ... UNESCO on toonud teadlikkuse kasvu ja kohustuse tegutseda. Meie kogukond ongi selline, et on see tuumikgrupp, aga on ka väga palju neid, kes elavad kaasa ja toetavad. (Ruukel, intervjuu 27. märts 2026)

Siin on selgelt näha Maffesoli (1996) kirjeldatud uushõimu sotsiaalset dünaamikat: kui traditsiooniline külaühiskond koos oma loomuliku vajadusega haabja kui transpordivahendi järele hääbus, vajas traditsioon uut „tootemit“ või sümbolit, mille ümber kaasaegses ühiskonnas koonduda. UNESCO staatus täidabki seda rolli, pakkudes kogukonnale ühist identiteeti, mis ulatub kaugemale puhtalt pragmaatilisest paadiehitusest. Ruukel märgib, et idee taotleda UNESCO staatust oli õhus olnud aastakümneid, kuid selle realiseerimine vajas teatud küpsust ja soodsat sotsiaalset pinnast.

Samas juhib Priit-Kalev Parts tähelepanu asjaolule, et pärandi elus hoidmine kaasaegses institutsionaalses süsteemis on meistritele sageli võõras ja kurnav, nõudes neilt kompetentse, mis ei seostu kuidagi kirve või peitliga:

Eks see oli aastakümneid õhus, peamiselt ilmselt Aivar Ruukli idee. No ja siis järsku oli soodne hetk nii tema poolt kui ka minu elus ja õhus .... No ma siis kähku tegin selle taotluse haabjapõhiseks ... ja no see UNESCO värk on hull bürokraatia ja professionaalselt filmida on ka vaja selle jaoks. Nii et mitme soodsa hetke ja raha kokkulangemine andis esitatud taotluse. (Parts, kirjalik intervjuu 20. aprill 2026)

Eeltoodud tsitaat ilmestab tugevat pingevälja arhailise, vahetu käsitööpraktika ja kaasaegse, kõrgelt reguleeritud pärandihalduse vahel. Parts osutab olulisele tõsiasjale – pärandi säilimine maailmakaardil sõltub tänapäeval oskusest navigeerida bürokraatias, taotleda projektirahasid ja toota kvaliteetset meediasisu. See on pärandikandja uus roll: ta ei ole enam ainult meister, vaid ka administraator ja kommunikaator. Wengeri (1998) mõistes on see praktikakogukonna piiride laienemine, kus edukas toimimine eeldab uute tööriistade (nt videodokumentatsioon, taotlusvormid) kaasamist jagatud oskuste kogumikku.

Vaatamata institutsionaalsele keerukusele ja meistrite kriitilisele meelele bürokraatia suhtes, on praktiline ja sotsiaalne huvi haabjaehituse vastu viimasel kümnendil märkimisväärselt kasvanud. Kaur Mägi kinnitab, et just organisatoorne vorm on andnud uue tõuke:

Viimastel aastatel on huvilisi selgelt juurde tulnud ja mitmed uute tegijate paadid on vette saanud. Kui palju selles on osa UNESCO-l, ei oska öelda, aga meie MTÜ ÜÜ (MTÜ Ühepuulootsiku Ühing) on kindlasti aidanud inimesi koondada ja omavahel rohkem tegutsema panna. (Mägi, kirjalik intervjuu 17. aprill 2026)

MTÜ rolli esiletõstmine on siinkohal märgilise tähendusega. Kui UNESCO staatus on globaalne ja sümbolne, siis MTÜ on see sotsiaalne struktuur, mis võimaldab uushõimul igapäevaselt funktsioneerida. See toimib vahelülina, mis tõlgib ametlikud nõuded meistritele arusaadavasse keelde ja korraldab praktilist tegevust, nagu haabjalaagrid ja -retked. Ruukel lisab, et UNESCO on toonud kaasa ka teatud moraalse vastutuse: kogukond peab nüüd regulaarselt aru andma ja oma elujõulisust tõestama, mis omakorda motiveerib meistreid leidma aega õpitubade läbiviimiseks.

Kokkuvõttes on UNESCO staatus muutnud haabjakogukonna dünaamikat: see on liikunud stiihilisest tegutsemisest teadlikuma ja organiseerituma vormi poole. See on kaasa toonud kahekordse tulemuse: ühelt poolt on suurenenud bürokraatlik koormus, kuid teiselt poolt on loodud sotsiaalne prestiiž, mis meelitab ligi uusi huvilisi ja toetajaid, tagades sellega praktikakogukonna kestvuse kaasaegses kultuuriruumis. Haabjast on saanud n-ö elav mälestusmärk, mis vajab püsimiseks nii kirvest kui ka arvutit.

3.3. Regionaalne eripära ja „meeste teraapia“

Haabjakultuuri elujõulisus kaasaegses Eestis ei peitu üksnes tehnoloogilises protsessis või veesõiduki praktilises väärtuses, vaid selle sügavamas sotsiaalses funktsioonis. Priit-Kalev Parts toob esile haabjakogukonna sarnasuse teiste kaasaegsete harrastusrühmadega, rõhutades sotsiaalset ja psühholoogilist vajadust ühistegevuse järele, mis pakub vastukaalu tänapäeva ekraanikesksele eluviisile:

Eks ta vaikselt ongi selliseks klubiliseks liikumiseks kujunenud, nagu mootorratturitel... põhjust kokku tulla ja midagi mehhist teha. Tänapäeva ühiskond on ju nii kontoripõhine, see pole meeste maailm ja meeste tube lausa keelatakse. See pole terve, bioloogiliselt. Võib-olla seda peakski rõhutama, et see on meeste klubi ja teraapia. (Parts, kirjalik intervjuu 20. aprill 2026)

Selline vaatenurk kinnitab, et haabjakultuur hoiab elus spetsiifilist sotsiaalset ruumi, kus on lubatud vahetu füüsiline pingutus, eksimine ja arhailine loomisprotsess. Partsi viide „meeste teraapiale“ on sotsioloogiliselt märkimisväärne, viidates uushõimudele (Maffesoli, 1996), kus rühma liidab mitte majanduslik kasu, vaid emotsionaalne jagamine ja ühine kehaline kogemus. Kontoripõhises ühiskonnas, kus töö tulemused on sageli abstraktsed, pakub haabja raiumine kombitavat ja lõplikku tulemust, taastades seeläbi indiviidi ja tema kätetöö vahelise sideme.

Regionaalne eripära lisab sellele sotsiaalsele dünaamikale oma geograafilise ja ajaloolise varjundi. Kui 1990ndatel oli kese peamiselt Soomaal, siis nüüdseks on traditsiooni taas elustamine laienenud ka teistesse Eesti piirkondadesse, näiteks Matsallu. Priit-Kalev Parts märgib, et see laienemine on olnud teadlik protsess, kus UNESCO staatus ja riiklik rahastus on loonud võimalusi uute kohalike meistrite esilekerkimiseks:

Matsalu haabjas kerkis nüüd osalt tänu UNESCO staatusele ja riigi rahastusele päriselt ka päevakorda, muidu oleme sellest aastakümneid unistanud. Ja siis on üks noor energiline Matsalu mees esile kerkinud, Allan Jürgens, see andis ka nagu kindlust, et me ei tegele vägisi võõraste inimeste pärandiga. (Parts, kirjalik intervjuu 20. aprill 2026)

See näitab, et praktikakogukond on võimeline laienema ja juurduma uutesse kohtadesse, kui seal leidub kohalik eestvedaja ehk uushõimu kohalik tuumik. Jaan Keerdo märgib, et kuigi paadikujud võivad piirkonniti erineda (nt Matsalu lootsik vs Soomaa haabjas), on sisemine motivatsioon ja väärtusbaas meistrite seas sarnane:

Varem oli tegemine rohkem iseendale ja oma kogukonnale, nüüd on see avalikum. Aga see sisemine närv ja tahtmine puiduga maadelda peab olema, muidu meistrit ei tule. ... See on ikkagi väikse seltskonnaga, samas suhteliselt elujõuline praegu. (Keerdo, intervjuu 27. aprill 2026)

Keerdo mainitud „sisemine närv“ ja „puiduga maadlemine“ viitavad päranditehnoloogia olemuslikule raskusele, mis toimib omamoodi filtrina – kogukonda jäävad vaid need, kes väärtustavad protsessi ennast, mitte ainult lõpptulemust. See on sotsiaalse sidususe vorm, mida Durkheim (1995) kirjeldas mehaanilise solidaarsusena, kus ühine tegevus ja sarnased eluviisid loovad tugeva kollektiivse teadvuse.

Kokkuvõttes võib tõdeda, et haabjakultuuri regionaalne elujõulisus tugineb selle sotsiaalsel funktsioonil, pakkudes kaasaegses ühiskonnas meestele olulist ühistegevuse ja teraapia

vormi läbi arhailise loomisprotsessi. Haabjast on saanud sotsiaalne vahend, mis võimaldab üksikisikul tunda end osana millestki suuremast kui ta ise – olgu selleks siis kohalik külaühiskond, üle-eestiline meistrite võrgustik või globaalne UNESCO pärandipere. Seejuures on traditsiooni edasikandmisel määravaks meistrite sisemine motivatsioon ning soov säilitada piirkondadele omast vahetut sotsiaalset ruumi, kus väärtustatakse autentsust ja käelist osavust.

3.4. Eksperimentaalne osalusvaatlus: handi haabja laotamine suitsusaunas

Uurimistöö unikaalseks osaks kujunes eksperimentaalne osalusvaatlus autorile kuuluvas suitsusaunas. Tegemist oli erakordse sündmusega, kuna suitsusauna leiliruum oli teadaolevalt ainus piisava suurusega ehitis, kuhu mahtus sisse nelja meetri pikkune handi tüüpi haabjas. Eksperiment ei olnud ainult tehnoloogiline katse, vaid praktikakogukonna (Wenger, 1998) kogunemine, et testida pärimuslikke meetodeid kaasaegsete mõõtevahenditega.

Protsess oli füüsiliselt kurnav ja kestis ligi 16 tundi. Teaduspõhisuse lisamiseks kaasati Eesti Maaülikool, et fikseerida puidu temperatuuri ja niiskustaset rakutasandil. Osalusvaatlejana kogitud sotsiaalne tegutsemine kinnitas Maffesoli (1996) uushõimude teooriat: kütmissessioonide vahel toimus pidev teadmiste vahetamine, kus kogunud meistrid positsioneerusid üksteise suhtes õppijatena.

Eksperimendist võttis osa haabjakultuuri tuumik: Kaido Kama koos poja Põvvat Kamaga, Jaan Keerdo ja Aivar Ruukel. Protsessi ajalooline väärtus dokumenteeriti etnograafilise videosalvestisena, mis asub video autori Mihkel Oksmanni erakogus.

3.5. Eksperimendi analüüs: teadmussiire ja sotsiaalne sidusus

Suitsusauna eksperiment teenis kahte peamist sotsiaalset eesmärki: teadmuse vertikaalset ja horisontaalset siiret.

Teadmuse vertikaalne siire leidis kinnitust Kaido Kama ja tema poja Põvvat Kama ühises osaluses. Wengeri (1998) valguses on see ilmekas näide pärandi edasikandumisest läbi põlvkondadeülese sotsiaalse õppimise.

Teadmuse horisontaalne siire avaldus meistrite omavahelises koostöös, kus rakendati neile seni tundmatut sauna-meetodit. See kollektiivne õppimisprotsess kinnitab, et haabjakultuur on dünaamiline ja kohanemisvõimeline protsess.

3.6. Järelduskv ja tulevikuvaated: kas kirves läheb rooste?

Intervjuudest selgus, et haabjakultuuri tulevik ja jätkusuutlikkus konkureerivad otseselt kaasaegse elutempo ning masstoodetud, odavate alternatiividega. Kaur Mägi tõdeb:

Eks need ajaloolised veesõidukid on kallid ja palju hooldust nõudvad riistapuud.

Lihtsam on ikka poest plastikpaat osta. Lisaks on haabjategemise oskused üsna spetsiifilised, ega vist väga paljud ei viitsi selle asja õppimise peale aega kulutada, eriti kui seda oskust hiljem eriti lihtne pole rahaks teha. (Mägi, kirjalik intervjuu 17. aprill 2026)

Mägi tõdemus ilmestab konflikti väärtuspõhise pärandihoidmise ja tarbimisühiskonna vahel. Haabjaehitus ei ole pelgalt tehniline oskus, vaid eluviisiline valik, mis nõuab aega. Wengeri (1998) teooria valguses tähendab see, et praktikakogukonda sisenemise lävend on kõrge – uuel liikmelt oodatakse suurt ajalist ja emotsionaalset investeringut, ilma et see tagaks talle majandusliku kindlustunde.

Samas on Eesti positsioon rahvusvahelises pärandihoidmise kontekstis unikaalne tänu säilinud ja katkemata elavale traditsioonile. Kaido Kama rõhutab, et just vahetu teadmussiire meistritelt õpipoisile on see, mis eristab Eesti haabjakultuuri naaberriikidest:

Lätis ja Leedus on tegijaid, kes leiutavad põlve otsas ja mõtlevad ise mingeid uusi trikke ja asju välja. Et juba see, et meil on Eestis olemas nii-öelda meistritelt õpipoisile õpitud ja tehtud asi, see on nii võimas saavutus maailma kultuuri kontekstis. (Kama, intervjuu 28. märts 2026)

Kama sõnum on selge: autentsus peitub järjepidevuses. Kui teadmuse ahel katkeb, muutub pärand taasavastamiseks, kaotades sideme algupärasega. Seetõttu on tänaste meistrite vastutus teadmuse edasiandmisel kriitiline. Nad mõistavad, et ainuüksi suulisest ja praktilisest pärimusest tänapäeval enam ei piisa, sest kogukonna sotsiaalne struktuur on muutunud haavatavamaks. Jaan Keerdo toob esile vajaduse teadmine süstematiseerida ja muuta see kättesaadavaks ka väljaspool vahetut meistri-õpipoisi suhet:

Noorus on ju kogu aeg hukas olnud ... aga tegelikult on hetkel see teadmine olemas ja ... ma arvan, et meie põlvkond selle teadmise ikka pakib kuidagi veel nagu kirjalikku vormi, jooniste vormi ja pildivormi ära. (Keerdo, intervjuu 27. märts 2026).

See teadmuse arhiveerimine on oluline strateegiline samm, kuid ei asenda praktilist õpet. Digitaalne ja kirjalik dokumentatsioon võimaldab hoida traditsiooni elus ka siis, kui füüsiline kokkusaamine on raskendatud, ning pakub sisenemispunkti uutele huvilistele, kes on harjunud infot tarbima visuaalselt ja tekstiliselt.

Positiivse noodina toovad nii Mägi kui Kerdo esile uue põlvkonna huvi tärkamist. Mägi märgib rahuloluga, et viimastel aastatel on lisandunud nooremaid mehi, kes on iseseisvalt esimesed haabjad valmis saanud. See kinnitab, et haabjakultuur ei ole suletud muuseumieksponaat, vaid dünaamiline praktikakogukond, mis suudab kõnetada ka tänapäeva inimest, pakkudes talle identiteeti ja tähendust, mida masstoodang ei suuda pakkuda.

Kokkuvõttes kinnitab analüüs, et haabjakultuur püsib seni, kuni leidub uusi huvilisi, kes näevad selles aeganõudvas ja keerukas protsessis väärtust. Küsimusele „kas kirves läheb rooste?“ peitub vastus meistrite võimekuses hoida tasakaalu arhailise praktika ja kaasaegsete kommunikatsiooniviiside vahel. Traditsioon püsib seni, kuni on käsi, mis kirvest hoiavad, ja meeli, mis mõistavad selle raiumise sügavamat, sotsiaalset ja kultuurilist tähendust. Järelduskas ei vaja mitte ainult tehnilisi jooniseid, vaid ka sotsiaalset ruumi ja ühiseid koosviibimisi ja tegevusi, kus teadmus saab muutuda elavaks kogemuseks.

JÄRELDUSED

Töö eesmärk oli uurida haabjakultuuri kui UNESCO vaimse kultuuripärandi nimistusse kuuluva traditsiooni jätkamist ja kogukonna dünaamikat. Läbi viidud analüüsi ja eksperimendi põhjal saab teha järgmised järeldused:

1. Teadmussiire ja kogukonna õppimine. Uurimus kinnitas, et haabjakultuuri edasiandmine toimub peamiselt läbi vahetu sotsiaalse õppimise, kus määrav roll on „vaikival teadmusel“. Teadmussiire on kahetine: vertikaalne siire - meistritl õpipoisile tagab tehnoloogilise järjepidevuse, samas kui horisontaalne siire meistritevaheline koostöö eksperimentide käigus võimaldab pärandil uueneda ja kohanduda. Suitsusauna

eksperiment tõestas, et isegi kogenud meistrid positsioneerivad end uutes olukordades õppijatena, mis viitab praktikakogukonna kõrgele innovatsioonivõimekusele.

2. UNESCO staatus kui strateegiline instrument. Analüüs näitas, et UNESCO nimistusse kuulumine ei ole muutnud haabja ehitamise tehnoloogilist olemust, küll aga on see muutnud kogukonna sotsiaalset organisatsiooni. UNESCO staatus toimib strateegilise tööriistana, mis pakub institutsionaalset tunnustust. See on aidanud kaasa uute huviliste kaasamisele ja vajaliku ressursibaasi (sh rahastus ja meedia tähelepanu) loomisele.
3. Haabjakogukond kui eksterritoriaalne uushõim. Tuginedes Maffesoli (1996) teooriale, toimib kaasaegne haabjakogukond uushõimuna, kus liikmeid ei ühenda mitte geograafiline lähedus või formaalsed kohustused, vaid emotsionaalne side ja ühised tegevused. Keskseks sidusust loovaks sündmuseks on haabja laotamine, mis Durkheimi (1995) mõistes tekitab „kollektiivset vaimustust“ ja tugevdab grupi identiteeti. Kogukonna elujõulisus peitub selle avatuses ja dünaamilisuses – suutlikkuses kõnetada inimesi, kel puudub ajalooline side piirkonnaga, kuid kes jagavad pärandihoidjate väärtusmaailma.

Kokkuvõttes võib nentida, et haabjakultuuri kestmine 21. sajandil ei sõltu üksnes tehnoloogilisest reprodutseerimisest, vaid kogukonna võimest toimida avatud ja õppiva võrgustikuna. UNESCO kaitsemeede on andnud sellele võrgustikule vajaliku struktuuri, kuid traditsiooni tegelik süda peitub jätkuvalt meistritevahelises vahetus praktikas ja ühises tegevusväljas, mis suudab ületada nii põlvkondade kui ka regioonide vahelised piirid.

3.7. Praktilised soovitusel pãrandi jãtkusuutlikkuse tagamiseks

Tuginedes uuringu tulemustele, kus selgus, et suurim takistus jãrelkasvu kaasamisel ja teadmuse sãstemaatilisel edasiandmisel on meistrite ajaline ja majanduslik ressurs, esitab autor jãrgmised ettepanekud.

1. Meistri-stipendiumi või palgafondi loomine riiklikul tasandil. Kultuuriministeeriumi või Eesti Rahvakultuuri Keskuse kaudu tuleks kaaluda pãsiva toetusmeetme loomist UNESCO nimistusse kuuluva pãrandi kõige aktiivsematele kandjatele. Kõnealune ettepanek toetub UNESCO (2002) poolt vãlja tãõtatud „elavate inimvaramute“ (*Living Human Treasures*) kontseptsioonile, mida rakendatakse edukalt mitmetes riikides

(nt Jaapan, Lõuna-Korea, Prantsusmaa). Süsteemi eesmärk on tagada vaimse kultuuripärandi edasikandmine, pakkudes tunnustatud meistritele rahalisi toetusi või stipendiume, mis on otseselt suunatud õpipoiste väljaõpetamisele ja teadmuse dokumenteerimisele (UNESCO, 2002).

Eesti kontekstis võimaldaks sarnane meistripalk pärandihoidjal vähendada majanduslikku survetust ja keskenduda traditsiooni hoidmisele. See tagaks, et haabjaehituse „vaikiv teadmus“ kandub edasi süsteemselt, mitte pelgalt meistrite vabast ajast ja entusiasmist, mis on praeguse mudeli suurim riskikoht.

2. Teise olulise suunana tuleks enam arendada haabjakultuuri nähtavust läbi avalike demonstratiivsete sündmuste. Traditsiooni elujõulisus sõltub otseselt ühiskonna huvist ja uute liikmete pealekasvust, mistõttu ei tohiks haabja ehitamine jääda suletud ringi siseasjaks. Vajalik on rakendada strateegilist kommunikatsiooni, näiteks pressiteateid ja sotsiaalmeedia kampaaniaid, et muuta haabja valmimise kriitilised etapid, nagu haabjale kuju andmine ja laotamine avalikeks suursündmusteks. Selline lähenemine võimaldab „vaikiva teadmuse“ visualiseerimist, kus pealtvaatajad saavad vahetu kogemuse päranditehnoloogia keerukusest ja rituaalsusest, ning soodustab kogukonna sidustamist, luues platvormi meistrite ja potentsiaalsete õpipoiste kohtumiseks.

KOKKUVÕTE

Käesolev lõputöö uuris haabjakultuuri elujõulisust ja teadmussiiret praktikakogukonna näitel tänapäevases muutuvast ühiskonnas. Töö teoreetiline raamistik tugines praktikakogukondade (Wenger, 1998), uushõimude (Maffesoli, 1996) ja sotsiaalse sidususe (Durkheim, 1995) kontseptsioonidele. Empiiriline osa tugines viie haabjameistriga läbi viidud poolstruktureeritud intervjuudele ning eksperimentaalsele osalusvaatlusele haabja laotamise käigus suitsusaunas.

Töö esimeses pooles avati haabjakultuuri olemust ja selle teekonda UNESCO nimistusse. Teoreetilises osas selgitati, kuidas traditsiooniline, asukohapõhine pärandikogukond on transformeerunud globaalsemaks väärtuspõhiseks võrgustikuks. Empiiriline analüüs kinnitas, et haabjakultuur on elujõuline tänu meistrite valmidusele katsetada ja jagada oma teadmisi. Eksperimentaalne lähenemine – haabja laotamine suitsusaunas – tõestas, et päranditehnoloogia ei ole staatiline muuseumieksponaat, vaid arenev oskuste kogum, kus isegi kogenud meistrid positsioneerivad end uutes olukordades õppijatena.

Uurimusest selgus, et teadmussiire haabjakogukonnas on kahteline: vertikaalne siire meistritelt õpipoistele tagab tehnoloogilise järjepidevuse, samas kui horisontaalne koostöö meistrite vahel võimaldab pärandil uueneda. Intervjuudest järeldus, et kuigi UNESCO staatus on toonud kaasa vajalikku institutsionaalset tunnustust ja ressursse, on peamine väljakutse pärandi jätkusuutlikkuse tagamisel meistrite ajaline ja majanduslik ressurss.

Tuginedes uuringu tulemustele, esitab autor praktilised ettepanekud: luua riiklikul tasandil meistri stipendiumi või palgafondi süsteem, tuginedes UNESCO *Living Human Treasures* kontseptsioonile. Lisaks oleks vajalik arendada haabjakultuuri nähtavust läbi avalike demonstratiivsete sündmuste, muutes haabja valmimise kriitilised etapid – eelkõige haabjale kuju andmise ja laotamise – strateegiliselt kommuniqueeritud suursündmusteks.

Lõpetuseks võib tõdeda, et haabjakogukond on edukalt kohanenud tänapäeva tingimustega, toimides dünaamilise uushõimuna. Luues ruumi vahetuks suhtluseks, praktiliseks eneseteostuseks ja „kollektiivset vaimustust“ pakkuvateks ühistegevusteks, suudab haabjakultuur pakkuda kaasaegsele inimesele tähenduslikku kuuluvustunnet. Töö kinnitas, et pärandi jätkusuutlikkus 21. sajandil ei sõltu üksnes tehnoloogilisest taasloomisest, vaid oskusest hoida elus vahetut meistritevahelist praktikat, mis liidab üksikisikud terviklikuks ja toimivaks võrgustikuks.

KASUTATUD KIRJANDUS

- Bauman, Z. (2001). *Community: Seeking Safety in an Insecure World*. Polity Press.
- Cohen, A. P. (1985). *The Symbolic Construction of Community*. Routledge.
- Delanty, G. (2018). *Community: Third edition*. Routledge.
- Durkheim, É. (1995). *The Elementary Forms of Religious Life*. The Free Press.
- Eesti Haabjaselts. (2019). Consent of communities for the nomination of the building and use of expanded dugout boats in Soomaa region.
<https://haabjas.com/wp-content/uploads/2024/01/consent-of-communities-1.pdf>
- Ruukel, A. Loode, O. Parts, P-K. (2016). Ühepuulootsiku ehitamine ja kasutus Soomaal.
<https://rahvakultuur.ee/2021/06/07/yhepuulootsiku-ehitamise-ja-kasutus-soomaal/>
- Jürgens, A. (2025). Matsalu ühepuuvene ehk ussilaev. Puust ja punaseks. *Studia Vernacula*, 17, 102-103.
- Kaja. (1934, 10. detsember). [Pealkirjata ajaleheartikkel Tori piirkonna elu kujutamisest] *Kaja*, 1, (291)
<https://haabjas.com/2019/12/08/ilus-oled-isamaa/>
- Kriiska, A., Tvauri, A. (2002). *Eesti muinasaeg*. Avita.
- Lillemäe, L. (2025, 9. detsember). Võrumaal Kirikumäe järvest leiti Eesti vanim puupaat. *ERR*
<https://novaator.err.ee/1609881082/vorumaal-kirikumae-jarvest-leiti-estti-vanim-puupaat>
- Lagerspetz, M. (2021). *Ühiskonna uurimise meetodid: Sissejuhatus ja väljajuhatus*. Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Maffesoli, M. (1996). *The Time of the Tribes: The Decline of Individualism in Mass Society*. Sage Publications Ltd.
- Nonaka, I., Takeuchi, H. (1995). *The Knowledge-Creating Company: How Japanese Companies Create the Dynamics of Innovation*. Oxford University Press.
- Polanyi, M. (2009). *The Tacit Dimension*. University of Chicago Press.
- Pärdis, H. (2018). Ürgne ühepuupaat – haabjas, lootsik, vene – Soomaal ja mujal Eestis. – Soomaa. Suurem kui vesi: kohanemine ja toimetulek. *Eesti Vabaõhumuuseumi Toimetised*, 6, 59-91.
- Ruukel, A. (1995). *Ökoturism*. [Väljaandja märkimata].

Rõigas, A. (2025). *Rural marketing: Connections between local government, communities, and heritage*. Tartu Ülikool.

UNESCO. (2002). *Guidelines for the Establishment of National Living Human Treasures Systems*.

<https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000129520>

Vaimse kultuuripärandi kaitse konventsioon. (2003). RT II, 27.04.2006, 19, 51

<https://www.riigiteataja.ee/akt/12736412>

Wenger, E. (1998). *Communities of Practice: Learning, Meaning, and Identity*. Cambridge University Press.

LISA 1

ISIKUANDMETE AVALDAMISE NÕUSOLEK

Mina, (ees- ja perekonnanimi), **isikukood:** ,

annan käesolevaga oma nõusoleku enda nime avaldamiseks **Hurmet-Mihkel Ilusa** bakalaureusetöös pealkirjaga:

„Haabjakultuuri kui UNESCO vaimse kultuuripärandi nimistusse kuuluva traditsiooni jätkamine kogukonda kaasates“

Nõusoleku tingimused ja ulatus:

1. Isikuandmeid (nimi) kasutatakse uurimistöö raames andmete autentsuse tagamiseks ja allikatele viitamiseks.
2. Olen teadlik, et vastavalt Tartu Ülikooli korrale avaldatakse lõputöö pärast edukat kaitsmist **Tartu Ülikooli raamatukogu digiarhiivis (DSpace)**, kus see on kättesaadav avalikkusele.
3. Käesolev nõusolek on antud vabatahtlikult ja on tähtjatu.

Kuupäev: (lisada dokumendi koostamise kuupäev)

Allkiri:

(allkirjastatud digitaalselt)

LISA 2

INTERVJUU KAVA HAABJAMEISTRITELE

Selgitada välja haabjakultuuri taaselustamise ajalugu, kogukonna sotsiaalne dünaamika ja UNESCO nimistusse kuulumise mõju traditsiooni jätkusuutlikkusele.

Intervjuu küsimused:

1. Kust esimene haabjateo plaan tuli?
2. Millal esimene haabjas tehtud sai?
3. Mida arvate kogukonna püsimisest nüüd (peale UNESCOt) ja enne (nende eluaja jooksul)?
4. Kus ja mis asjaoludel neid erinevates Eesti paikades tehakse (Soomaa, Matsalu, Handi jne)?
5. Kust tuli UNESCO idee?
6. Mis on teie ideed, et haabjameeste kogukonda suurendada?
7. Mis on teie arust kitsaskohad, miks meid nii vähe on?
8. Kui palju võiks olla sõitvaid haabjaid Eestis ja muuseumites?
9. Mis on hästi ?

Mina	Hurmet-Mihkel Ilus	,
,		
	(autori nimi)	

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

	HAABJAKULTUURI ELUJÕULISUS JA TEADMUSIIRE PRAKTIKAKOGUKONNA NÄITEL	,
	(lõputöö pealkiri)	

mille juhendaja(d) on	Andres Rõigas	,
	(juhendaja nimi)	

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Hurmet-Mihkel Ilus
16.05.2026